

SZERVATIUSZ TIBOR: DÓZSA HALÁLA

"És így neki a mérlegen háromszoros büntetése volt: először a tüzes vaskorona, másodsor, hogy a gulyások fogaikkal marcangolták belső részeit, harmadszor, hogy lefejezték."

Szerémi György: Magyarország romlásáról

/Bori: Irodalmi hagyományaink
Forum, 1973./

Írásomban csupán néhány gondolatot - amelyek egyféle interpretáció lehetőségének a magvát is képezhetik - szeretnék elmondani a nagyhirű erdélyi művész fent említett, s immár a művészettörténetben is rangos helyet elfoglaló szobrával kapcsolatban.

Egyik nyilatkozatában Szervátiusz így körvonalazta művészi igényét: "Általában olyan szobrokat szeretnék, amelyek mintha ősidők óta léteznének, oly egyszerűek, s mintha én csak kiástam volna őket az ismeretlenségből."

Ez a törekvés meghatározó jellegű a Dózsa-szobor esetén is; elsősorban a mű megformálásának mikéntjére, szuggesztivitásának egyik legfontosabb összetevőjére ad választ. Szinte vezérfonal-jellegű rendezői elv, s ennek jegyében konkretizálódnak az egyes megformálási jellemzők /felületkezelés, anyag, rovásírás stb./ Nagy szerepet játszik a mű szituációjában és elvezet ama kommunikációs szintig, ahol a művész egy olyan tömör, jelképes jelrendszer kialakításához jut el, amely már tulmutat anyagi önماغán és konkrétságában szimbólum értékűvé válik.

A méreteiben is rendkívüli szobor címe: Dózsa halála: az elnagyolt felületkezelésű, expresszív stílusesszközökkel megformált, gyökereivel felfelé fordított, repedezett, görcsökkel, bütykökkel teli monumentális "tuskó-fej" Dózsát ábrázolja. Pontosabban a halálra kintzott Dózsa levágott fejét - tul tehát az elégetésen és felfalatáson! /Szervátiusz biztos érzékkel, optimálisan használja ki a mű - jobb szó híján - "szoborságát", térbeliségét: a tuskónak az egymással ellentétes mindkét oldalát megmunkálja, ezzel mintegy kötelezve a nézőt arra, hogy körbejárja azt./

A "kétarcu Dózsa" önkéntelenül felvillanthatja tudatunkban a római mitológiából ismert Janus-szobrokat, ám itt a művész célja nyilvánvalóan más, hiszen itt mindkét arc a Halálé: az öklömnyi, oduszerű, szenesre égetett szemgödrökben és szájban, a durvára vésett-faragott arcvonásokban, ajkakban és szemot eltakaró daganatban a fájdalom artikulátlan kinja és a megtorlók állati brutalitása fogalmazódik meg. A "kétarcuság" szinte hatványra emeli a kintzás borzalmasságát, fájdalmát és kegyetlenségét.

A mű szuggesztivitását jelentősen fokozza a megformálási módszer egy másik komponense, az égetési technika: egyrészt különös patinát kölcsönöz a műnek /a szemléző szinte orrában érzi a pörkölődő fa fullasztóan fanyar, könnyfacsaró, csipős bűzét/, másrészt funkciószerűségével /Dózsát is ugy égették el!/ a mű szituációteremtésében tölt be fontos szerepet: a konkrét DÓZSA GYÖRGYÖT idézi.

Szervátiusz kétféle anyagot használ: vasat és fát. Két olyan anyagot, amelyek már szubsztanciájuknál fogva is szemben állnak egymással: a vas a keménység, a fa, illetve a tuskó pedig a természettel való kapcsolat kifejezője. /Elkerülhetetlen ilyen distinkciót tennünk, hiszen a tuskó itt potenciónalisán több, konkrétabb tartalommal telithető, mintha "csupán" fa

volna./ Hangsúlyoznunk kell az anyagok megválasztásának illetően voltát! A művész nem követ, vagy bronzot használ, s csak ez teszi lehetővé, hogy a "tuskóság" szimbolikus értékénél fogva az általánosság és közhely szintjén túl valami ősi, elementáris erőt, paraszti vaskosságot, robosztusságot sugall. Ezt az elképzelést igyekszik érvényre juttatni a székely rovásírás, valamint az odu-szemgödör asszociáció is. /Az idézetben kifejtett gondolatok funkcióértékűek!/
A gyökér-korona képzetét kelti. Ez a szoros, természetes kapcsolat a gyökérkorona és Dózsa között a vezér, parasztkirály motívum felerősödését jelenti, s a monumentális "királyi" méretek is ezt fokozzák.

A mű egyszerűségéből adódóan a vasnak is funkciószerű mögöttes tartalma van: csak a karó és a durván megmunkált, hegesztett, hatalmas szögekkel bealapált abroncskorona van vasból. A hatalom jelenléte ez a maga brutálisában: az adott történelmi szituációban kivégzőeszközök. /A pánt korona értelmezésébe egy kicsit belejátszik a győzőknek az az ironikus gesztusa is, hogy a legyőzött parasztvezért az uralkodói jelvényekkel "koronázták királlyá", azaz kirozták halálra. S az sem véletlen, hogy ez a pánt a töviskoszorúra /kinzóeszköz/ is emlékeztet./ Olyanféle itt a vas funkciója, mint Derkovits képein az ezüsté.

A térben és időben hatalmas távolságot felölelő asszociációk ilyen intenzív emocionális és gondolati telítettségének hatása mellett a szemlélőnek szinte fel sem tűnik, hogy Szervátiusz nem a tüzes trónra ülteti Dózst, hanem levágott fejét egy vaskaróra tűzi. A történeírás szerint Dózsa fejét nem tüzték karóra. Viszont a középkor általánosan elterjedt kivégzési módja volt a karóbahuzás, s az 1514-es parasztháború leverésekor nemcsak a megtorlás eszköze, hanem az elrettentő példa statuálásának módszere is.

Ez az a pont, ahol a mű mindezen többletérté-
kekkel telítődik, s a "Szervátiuszi igényű műalkotás"
rangjára emelkedik: ezekkel a gondolati sűrítésekkel
és egymásraképezésekkel vonatkoztatódik el és lesz
általános érvényűvé, ezekkel lép túl az egyszerűség
határain: a történelem konkrét Dózsa Györgynek alak-
jába így vetitődik bele a parasztháború leveretésének
apokaliptikus látomása, s Dózsa így szélesedik egy-
szerre a parasztháború szintézisévé és így értékelő-
dik át egyéni tragédiája a "leveretés" egyetemes tra-
gikumává. S tágul ki egészen a parasztháború mítoszá-
vá.

Bognár Zoltán

